

Забудь-річка

Про книгу

Троє молодих людей завдяки гримасі долі потрапляють на війну під одним іменем – Степан Шагута. Комсомолец воює у дивізії «Галичина», син офіцера УНР – у Червоній армії, а польський жовнір – в УПА. Багато років по тому випадково зустрічаються двоє їхніх нащадків і між ними спалахує кохання. Герої ведуть родинне історичне розслідування трьох доль, які переплуталися і стали фактично однією потрібною долею – долею українця у Другій світовій війні. Назва роману походить від старого язичницького символу – Забудь-річки, що розділяє світ живих та світ мертвих. Саме така Забудь-річка протікає між поколіннями у кожній українській родині.

Брати КАПРАНОВИ

ЗАБУДЬ- РІЧКА

НОРА
ДРУК

Повне або часткове копіювання тексту твору, переклад, розміщення твору або його перекладів на сайтах та інших інтернет-ресурсах, будь-яке інше його використання без письмового дозволу правовласника ТОВ «Видавництво «НОРА-ДРУК» суворо заборонені. Порушення заборони тягне за собою відповідальність згідно із чинним законодавством.

ISBN 978-966-8659-77-5

© Нора-Друк, 2016

*Кедь ми прийшла карта нароковац
Став я свого неня дошиковац:
«Неню ж ти мій, неню, вчинь ми таку волю,
Йди за мене служить на ту войну».*

Українська народна пісня

Під колесом раптом щось голосно бахнуло. Глухий удар струснув корпус машини, і одразу за ним другий, мовби першого було недосить. Кермо різко потягло праворуч.

Хай йому чорт!

Уляна втискала гальма поступово, як вчив інструктор. Настя на задньому сидінні запитала сонним голосом:

– Ой, мамо, що це?

– Нічого страшного, – збрехала Уляна. – Зараз подивлюся.

Вона обережно з'їхала на узбіччя, сповнена поганих передчуттів. Оце було повертатися до хати за забутою сумочкою. Мама, неначе у дитинстві, одразу завоктала: треба подивитися у дзеркало, щоб у дорозі не трапилося чогось, і вона, доросла жінка, навіть зазирнула до нього мимохідь, хоч вголос і заперечила: «Ну що ти, мамо, справді!». Ще зі школи, коли забуде щось, мама завжди примушувала заглядати у дзеркало, щоб підманути долю – буцімто повернулася, щоб поправити зачіску чи щось таке. Уляна не могла зараз згадати, чи спрацьовував цей нехитрий трюк у дитинстві, та й які тоді могли статися неприємності? Хіба трійку отримаєш з контрольної.

Але зараз домашній мамин спосіб не допоміг. Щось таки сталося. Уляна дисципліновано заглушила двигун, затигла ручник, і тільки потім відстебнулася від крісла та вийшла на дорогу, озирнувшись про всяк випадок через плече. Ну просто зразковий водій. Але навіть зразкові водії не застраховані від дорожніх пригод, навчав інструктор, і він, зараза, мав рацію.

Сутінки тільки-но впали на землю, тому за ліхтариком можна було не лізти, ба й без ліхтарика було видно, що колесо пробите – машина характерно перехнябилася на один бік. Але тільки коли обійшла

машину, Уляна зрозуміла, що все значно гірше, ніж могло бути. Бо пробитими виявилися два колеса – переднє і заднє. Дуєтом.

Ну що ж це таке, справді?!

А все мама з її вічним: «Оце ще покладу тобі баночку домашнього, де ти в Києві таке знайдеш, і Настуні оце ж напекла, і оце в мене тут лежало, так мені вже не потрібно, а оце ще забула з минулого разу, і хрещена передала, а дитині на дорогу поїсти...». Планувала ж виїхати так, щоб по світлому дістатися траси Одеса – Київ, ну а в результаті оцих маминих ритуальних танців затрималася, забембалася, забулася своєю сумочку, повернулася, ось і маєш. Хоч дивися у дзеркало, а хоч ні.

Уляна присіла біля пробитих коліс, неначе могла чимось зарадити. Гума не подавала ознак життя, і бідолашна машина лежала, привалившись поріжками до землі. Тьху ти!

А все так добре починалося!

Торік зібралася з силами та грошима на машину – хай не новий, але цілком пристойний «Ланос». Пішла на курси, отримала права, всю зиму прокаталася без жодної пригоди – хоч були і сніг, і ожеледиця. Тому, власне, й ризикнула поїхати додому на Проводи самостійно, щоб не труситися в маршрутках, а головне – Настуню не мордувати. Бо погодьтеся – одне діло їхати у власній машині, а зовсім інше – на завжди незручному сидінні автобуса. Звісно, коли йдеться про поїздку на сто кілометрів, це не так помітно, а коли на п'ятсот, з дитиною... Отож.

На трасі не гнала, у ризиковані обгони не лізла, зупинялася за потребою, а також попиту кави – і все одно доїхала менш, ніж за сім годин. Тобто швидше і комфортніше, ніж автобусом. Дорожче, звісно, та якщо взяти до уваги пересадки – адже з Києва до Очакова прямих рейсів ще не запустили – а також можливість завантажити до багажника все, що хочеш, і не перти сумки в руках, як базарна торгівка, а просто застромити ключик у багажник – чик! Забирайте гостинці. Ну й урешті, не дарма ж на роботі сидиш до ночі – щось заробляєш, принаймні на бензин має вистачати зарплатні юриста у престижній компанії.

Уляна озирнулася навкруги – степ без жодного вогника. У повітрі – суміш вихлопу, куряви та весняних трав. Колись ця дорога ішла через

Голованівськ, де є шиномонтаж, і кава з водичкою на кожному кроці. А потім збудували далеку об'їзну на радість невідомо кому – бо люди у депресивному Голованівську втратили мізерний заробіток на придорожній торгівлі, та й водіям у разі чого невідомо де шукати допомоги. У разі чого? Ну, наприклад, того, що проб'єш одразу два колеса.

Хоча навіть якщо пробити одне, навряд чи самотня жінка впорається із цим. Звісно, є запаска, і навіть домкрат десь має бути, але уявити, що вона зі своїми п'ятдесятьма кілограмами героїчно піднімає машину, відкручує болти великим сірим ключем... Бр-р-р-р. А з іншого боку, якщо навіть гіпотетично припустити, що одне колесо можна замінити на запасне, то що робити з другим? Ця задача була далеко за межами скромних Уляниних знань в автомобільній царині.

Добре в Європі – там, кажуть, на кожному кроці автосервіси і телефончики для виклику вмілих дядьків у чистих комбінезонах. І страхування. І, врешті-решт, дороги, на яких не пробивають по два колеса одночасно!

Хто не курить і не п'є, і не матюкається, той юристом не стає, хай не намагається – попри цю прописну істину Уляна не вміла лаятися. Мабуть, тут знову винною була мама та її виховання. Отже зняття стресу за допомогою лайки виключалося. Звісно, самотній жінці в степу під Голованівськом на машині без двох коліс личило б розплакатися, однак Уляна не застосовувала і цього всепомічного жіночого антидепресанту. Бо жила сама, дочку виховувала сама, заробляла сама, голіруч билася з цим світом за життя теж сама, отже не мала для кого плакати, а крім того була юристом і знала: сльози не можуть слугувати доказом у суді.

Але що ж робити, коли немає що робити?

Уляна повільно видобула телефон, розмірковуючи, кого б набрати. Маму? Не дай Боже. Це – квоктання і сльози на півгодини, а настрої і без того паскудний. Офіс? Ще рано. От коли вже точно зрозуміє, що ночуватиме у степу, можна буде послати шефу есемеску, мовляв, затримуюся через форс-мажор і прошу вихідного. Добре хоч Пасха цього року пізня, і тому немає перспективи замерзнути, добре, що бензину півбака і в разі чого можна ввімкнути пічку, і добре, що мама

наклала з собою їжі та компотів – буде чим годувати Настуньку. Тобто у житті все-таки існує позитив, правду пишуть у дамських журналах.

Тим часом задні двері машини розчинилися, Настуня висунула ніжки з салону, одразу вперлася ними у дорогу і здивовано запитала:

– Ой, мамо! А чого це земля так близько?

– Того, що ми пробрили два колеса.

– Два? – здивувалася донька.

– Два, переднє і заднє.

– Правда? А як це?

Уляна знизала плечима:

– Не знаю. Мабуть, хтось насипав цвяхів на дорозі. Чи наші знамениті дорожні служби не заасфальтували велику яму.

– Знамениті? – перепитала Настуня. – А чим вони знамениті?

– Тим і знамениті, – гірко всміхнулася Уляна.

Іще один позитив: дочка в дорозі поводитися цілком самостійно, та воно й зрозуміло – все-таки п'ять років, зовсім доросла дівчинка. В минулому залишилися безкінечні «пити – пісяти», щоправда натомість з'явилося «мені нудно», але тут на допомогу прийшли забавки на телефоні, а коли від них у дорозі закачувало, то залишалися старі перевірені ігри у слова. Власне, цим вони й розважалися більшу частину подорожі. Слова на одну літеру, назви міст, істівне – неїстівне і врешті те, що влазить у трилітрову банку – тут існує безліч варіантів. Перевага у віці та освіті дозволяє при цьому не відриватися від дороги, що дуже важливо для молодого (у сенсі стажу) водія. Мала, звісно, хитрувала, до крику сперечалася: «Не було такого слова, ні, не було!», або вигадувала якесь «Карукан» і заявляла: «Це місто в Китаї... Мабуть». Уляна сміялася, приймаючи такі відповіді, а потім дозволяла переможниці з'їсти зайву цукерку. Це було дуже мило й весело. Згодом дитина задрімала. І до траси залишалось зовсім небагато. А потім – бац! Точніше – бац-бац!

Настуня вибралася з салону, акуратно зачинила двері – мамина школа – і задумливо пройшлася від заднього колеса до переднього. Їй усе це було цікаво – бо машина все ще залишалася великою іграшкою, а пробиті колеса – то й взагалі новинкою. Перший рік якось обійшлося без цієї розваги.

– Та-а-к! – кумедно, по-дорослому наморщила лоба донька. – І що тепер робити?

А й справді, що?

Машини пролітали, не пригальмовуючи навіть із цікавості. Та й зовсім небагато було тих машин на периферійній трасі. На швидку появу якогось добродія, що не пожалкує часу на допомогу самотній жінці, сподіватися не доводилося. А перспектива самотньої ночівлі посеред степу надихала дедалі менше. Бо якщо тих, хто хоче допомогти, завжди бракує, то пограбувати чи, не дай Боже, зробити щось гірше із беззахисною жінкою охочі завжди знайдуться.

Була у них на роботі офіс-менеджер, колишня вчителька – старорежимна химерна пані, як і годиться таким персонажам, сухорлява, завжди при фасоні, підкреслено акуратна та пунктуальна. Спочатку всі мали її за уродженку Львова, але згодом Уляна довідалася, що насправді Львовом там і не пахло. З рідного села під Білою Церквою елегантна пані Тамара щоранку дві години маршруткою діставалася до Києва, місячи багнюку своїми вишуканими туфлями та штовхаючись у метро. Так само вона поверталася і додому – глухими провулками без асфальту та ліхтарів, просто ідеальна жертва вуличного розбою.

Так воно і сталося. Жінка потрапила до лікарні, і Уляна поїхала провідати, бо щиро симпатизувала дивакуватій вчительці. Та лежала на ліжку з пов'язкою на голові, але те, що розповіла про свою пригоду, змусило широко відкрити, просто-таки вирячити очі.

Напередодні ввечері пані Тамара верталася додому з Києва і дорогою зайшла до банку по гроші – родичам з-за кордону переказали на якісь потреби. Там її і вистежили. Двоє. «Вони ішли слідом, так що їх не було видно, а коли опинилися у темному дворі, притисли мене до гаражів, – розповідала постраждала, мацаючи періодично свою пов'язку, – почали вимагати, щоб я віддала гроші, а гроші ж не мої, як я їх віддам?».

Одне слово, коли один з нападників вхопив її за сумку, пані Тамара провела удар, відомий в карате як «кансетсу гері» – вона сама його так назвала, від чого Уляна здивовано закліпала. Лежачи в ліжку під жалюгідною лікарняною ковдрою, своїм тонким, ламким голосом вона пояснювала: «Кансетсу гері, це удар в коліно, він у мене вийшов, як на

тренуванні». Сумку той відпустив, адже удар виявився таким вдалим, що розтросив кістку. Наступної миті цією ж таки сумкою пані Тамара відмахнулася від другого нападника, який не оцінив небезпеки і кинувся вперед. У сумці були банки з котячими консервами, якими жінка затарилася для єдиної своєї домашньої розради. Результатом стала зламана щелепа другого нападника. Зробивши справу, тендітна пані Тамара просто пішла собі додому своєю елегантною ходою, коли раптом відчула удар ззаду по голові, від якого заточилася і впала. «Уявляєте, Уляночко, один з них кинув мені в потилицю шматком льоду, це вони так кажуть. А я думаю, що це був третій, якого вони прикривають».

Був там третій, чи ні, але сумку з грошима вона з рук не випустила, попри те, що на якийсь час втратила свідомість. «І знаєте, що найсмішніше? – запитувала пані Тамара. – Що я тепер з ними лежу в одному відділенні. І один той самий слідчий ходить і до них, і до мене за свідченнями. Уявляєте?».

Якщо чесно, Уляна не уявляла. Вона не уявляла, що жінка старшого віку може наваляти двом чоловікам – хай навіть не спортсменам. Але пані Тамара своїм писклявим голосочком пояснювала це просто: «Ну, я ж займаюся карате, а вони – ні. І потім, вони не чекали, що я буду боронитися, і не були готові».

Якби пані Тамара була зараз тут, на трасі під Голованівськом, можливо, все виглядало би зовсім інакше. Але Уляна не займалася карате, так само як і іншими видами самооборони. Не мала з собою також травматичного пістолета чи навіть газового балончика. Хоча про це могла б і подбати – юрист, усе-таки. Щоправда, десь у багажнику мав бути важкий залізний ключ, той самий, що ним відкручують колеса. І якщо справа дійсно затягнеться до ночі, варто перекласти його до салону.

Проте зараз треба зробити все, щоб до ночівлі у степу не дійшло. Усе можливе й неможливе.

Це звучало гарно. Це звучало рішуче. Тільки що означало «все», що його треба зробити – лишалося загадкою.

У степовій Україні Проводи завжди були головним днем у календарі. Бо тоді, за тиждень після Великодня, на кладовищах

збираються усі родичі: старі та малі, здорові й недужі. Приїздять здалеку машинами, поїздами, прилітають літаками, щоб сходити на рідні могилки, пом'янути бабів з дідами традиційною скіфською тризною. Хоч як боролися з цим комуністи, забороняли попи, кривили носи штундистські пастори – а вже із самісінького ранку вулицями до цвинтарів течуть ручаї людей з віночками та живими квітами, а ще в руках вони тримають торби, а в торбах – самогонка, сало, паски – звичайні та сирні, крашанки, цукерки, ковбаси, пиріжки, поминальні свічки, скатерки, серветки. Бо біля кожної могилки – столик, на який кладеться скатерка та серветки, а на них – паски, крашанки, ковбаси, сало. Усе заздалегідь нарізане, бо на цвинтар не можна приносити нічого гострого – ножів, виделок, навіть штопорів, і саме тому пляшки з вином відкоровано ще вдома.

– Христос воскрес! – кажуть люди, підходячи до могилок. – Христос воскрес! – вітаються одне з одним.

І ставлять пожертви – пасочку, крашанки, цукерки. Потім їх заберуть циганчата та жебраки-алкоголіки, а поки хай душі предків поласують. І наливають горілочку та вино – у чарочки, ба й на могилки кілька крапель, хай у померлих теж буде свято.

А потім миють руки – обов'язково з милом! – і починають пити та закусувати, бити крашанки, вмочати у сіль розрізані вздовж огірки, пригощати одне одного – а поспробуй, яку сирну паску невістка зробила – самий смак! А яку рибку чоловік впіймав! По пальцях жир тече! І згадують бабів з дідами, і розповідають емалевим фотографіям, які у них народилися правнуки, як живуть онуки. І заразом одне одному розповідають – бо іноді так буває, що з родичами зустрічаються тільки на Проводи. Ну а як випили й закусили – старші люди ідуть на могилки до друзів та дальших родичів – бо ж у маленькому місті усі одне одному – рідня.

– Христос воскрес! – кажуть.

– Воістину воскрес!

І там знову поминають, випивають десять грамів на спомин душі. Ні, це не п'ятника, хоч усі п'ють із самого ранку. І навіть даішники, які цього дня несуть посилене чергування, не зупиняють машини, попри те, що тверезих водіїв на дорозі немає. Бо даішники – теж люди, і їхні діди з бабами лежать у тій самій землі. Та й водії, хоч і випивши, але

не п'яні та сумирні – пропускають пішоходів навіть поза переходами, поступаються дорогою, слухняно повзуть слідом за пішими земляками на путівцях біля цвинтарів.

Колись, і Уляна ще пам'ятала ці часи, люди напоминавшись біля могилок, переносили скатертини у посадку за огорожею, попід кволі акації, і там організовували велетенський спільний стіл, за яким вже не нітилися – пили-випивали, потім навіть співали. Поминали своїх, чужих, сусідських і всіх, хто лежить у землі, а потім знов наливали.

Уляна в дитинстві не була задіяна у найголовнішій події Очакова, тобто у Проводах, або ж Радуніці, як її звать північніше. Бо не мала рідних могил у цій землі – бабуся походила із Західної і, поки була жива, поминала рідних тільки у молитвах. Але у школі напередодні Великодня обов'язково проводилися розмови про неприпустимість оцього варварства – бенкетування на могилах. А особливо – збирання пасок та крашанок, залишених поминальниками. Стояли скрутні дев'яності, коли люди без перебільшення не мали що їсти, а тому кожна цукерка чи пасочка була за щастя. Поминальники тоді частенько навіть не сідали за столи – так, покладуть щось на могильну плиту, постоять, опустивши голови, та ідуть собі додому. Згодом життя налагодилося – і «варварство» ожило, наче нікуди й не дівалося. А тоді кладовище закінчилося – тобто не саме кладовище, а земля під нові поховання. Вона уперлася в територію курорту «Очаків» та самотній п'ятиповерховий будинок, мешканці якого жартівливо казали про себе «у нас на кладовищі». Що поробиш – кількість мертвих невпинно зростає, і так чи йнак вони починають конкурувати з живими. Тоді під нові поховання виділили землю за містом, поблизу Бейкуша, і поступово посиденьки у посадці відійшли у небуття – адже тепер за день треба було відвідати два цвинтарі, бо новий одразу почав активно розширюватися за рахунок скорочення середньої тривалості життя.

Улянина бабуся «встигла» ще на старе кладовище, попід самий край, і з того часу Уляна стала складовою головного степового ритуалу – спочатку на могилку ходила разом із мамою, потім приїздила з Києва поїздом, маршруткою, попутними. Пропустила лише два роки, коли годувала малу – та й то мама казала, що уві сні приходила бабуся та запитувала, де онука та чому не поминає, як це годиться. Мертві, кажуть, є великими егоїстами. Втім, як і живі.

Спершу її дратувала публічність такого прояву скорботи. Здавалося, що люди виставляють перед усіма щось інтимне, своє, хизуються втратою чи то своєю праведністю. Іще коли зранку після похорону бабусі пішли на могилку снідати, не могла місця собі знайти – як це так, ще кілька днів тому бабуся була живою, ще вчора вона лежала холодна у труні і всі плакали, а сьогодні, на свіжий горбочок кладуть їжу? Це не вмещалося у її маленькій голові, але мама не вступала у дискусії, вона робила своє і, наче течія, затягувала за собою всіх навкруги. Уляна корилася, робила як треба, як годиться, а потім вже – як звикла, як заведено, і зрозуміла, що власне це і зветься традицією. І якщо давньогрецький мандрівник писав, що люди на цих землях зранку ідуть снідати на свіжі могили, а тепер, за дві тисячі років, вони роблять те саме, то це і є історія, це і є народ. Адже саме у цьому, а не у формі черепа чи кольорі волосся живе генетичний зв'язок.

І поступово вона полюбила ці подорожі через пів-України задля того, щоб посидіти з годинку біля фарбованої чорним огорожі при могилці з написом «Ліщинська Софія Петрівна. 1918–1999». Щоб налити чарочку колишнім колегам чи сусідам бабусі та вкотре почути, що вони іще пам'ятають, як Улянуну малою возили у колясочці, хоч це, швидше за все, була брехня – адже усіх возять колись у колясочці, і навряд чи це так уже вривається у пам'ять. Вона не зустрічала тут своїх однокласників, які, певно, мали важливіші справи за вшанування предків, але віталася з їхніми матерями, звісно, якщо вони впізнавали її, скромну, непомітну і худеньку дівчинку, а згодом жіночку – чи мало таких у місті?

У цьому було щось одвічне, щось від моря, що омиває ці землі вже тисячі років, щось від вітру, що овіває їх, від степу, який розлігся на три сторони, і від виноградників, які вкривають його до обр'ю. Іноді, сидячи отак біля надрізаної паски на столі, вона уявляла, що минула вже тисяча років – вперед чи назад, це не так важливо – а вітер, кволі акації та запах моря залишилися, а ще цвинтар, і люди на ньому, що поминають своїх предків. Колись, як розповідала сусідка, могилки не мали огорож, і столиків не мали, і тоді просто на горбочках розстеляли рушники та виставляли зверху закуски. І в цьому теж була своя правда.

Любила Уляна й дивитися у вікно автобуса, який по змозі швидко просувався розбитими чи доміру латаними дорогами, вдихати пахощі

розквітлих абрикос та проводжати очима кладовища – прибрані та сухі там, де ще не поминали своїх, і розквітлі штучними квітками вінків там, де вже пом'янули, адже Радуниця у селах припадає на різні дні, залежно від того, як завів це місцевий піп.

Дивно, однак по смерті бабусі її начебто поєднало якоюсь невидимою ниткою зі світом мертвих, і цей світ перетворився на частину світу живих. Втім, можливо, це характерно для всіх жінок – адже саме на їхні плечі лягає обов'язок поминати та молитися, хоч би через те, що вони живуть довше за чоловіків, яких врешті й поминають.

Уляна якось спробувала поділитися цим відчуттям з колегою-галичанкою, але у відповідь наразилася на повне нерозуміння і навіть обурення: «Як це? Їсти на могилах? Пити на могилах? Це варварство!». Що ж, можливо і так. Не дарма в останні роки очаківський піп напосівся на парафіян з вимогою припинити язичницькі пиятики на честь померлих. Втім задля справедливості треба зауважити, що коли наші пра-пра-пращури випивали за своїх пращурів на їхніх могилах, ніяких попів ще не було. А звичаєве право часто має примат перед юридичним – це Уляна вивчала ще в університеті.

Цього разу все пройшло так само, як і завжди. Уляна ще в Києві купила барвистий, яскравий вінок, адже бабуся любила квіти та розмаїть кольорів. Мама дорогою бідкалася, що сусіди надто близько поставили огорожу, коли підховували свого батька, запитувала, чи не варто посунути її свою в інший бік, де була безіменна могилка, без парканчика і навіть без хреста, закинута й занедбана; розповідала, яку травичку посіяла цього року – одне слово, вела звичайні, належні до події розмови. Настуня, яку за звичкою взяли із собою, хоч не дитяча це справа – поминати, ішла тиха, мовчазна, немовби почала усвідомлювати сенс того, що відбувається.

Розклалися на столику, помили руки, пом'янули. Тоді мама взяла невеличку пасочку і поклала її на сусідню, безіменну могилку – як то робила завжди. Бо туди ніколи не приходили поминати, ані на Проводи, ані в роковини – та й як було довідатися про ті роковини, коли жодної таблички не було, лише горбочок злежалої жовтуватої глини. Мама завжди поминала невідомого сусіда чи то сусідку, а коли

навіть і бур'яни проривала – а що ж, коли рідних не залишилося. Роботи не багато, а чиясь душа зрадіє.

Як ховали бабусю, мама одразу відміряла місце поруч, для себе – щоб доньці не треба було бігати на два цвинтарі. «Мамо!» – обурилася тоді Уляна, але згодом зрозуміла, що неминучого не обійти, тому краще до нього підготуватися. Цю філософію люди осягають тільки з віком, коли вперше побачать край. Катька, київська подруга, розповідала, що її тітка точно так залишила собі місце поруч з могилою чоловіка, і плиту поставила одразу на двох – з одного боку портрет чоловіка, а з іншого порожнє місце. А тоді знову вийшла заміж, і от нещодавно, коли помер другий чоловік, залишила собі місце на цвинтарі поруч із ним. Тепер Катька сміялася, що тітка буде жити вічно, тому що, як Буриданив віслюк, ніколи не вирішить, де їй краще лежати – з першим чи другим чоловіком, а може іще й заміж вийде, є такі жінки, що постійно одружуються.

Підходили знайомі, підходили до знайомих – усе як завжди. Уляна не пила, бо вирішила того ж дня їхати на Київ. Поки зібралися, поки поквотали, поки виїхали. І от нарешті приїхала. Без двох коліс попід Голованівськ.

Тим часом присмерк змінився сутінками, сутінки темрявою, а фари машин перетворилися на яскраві прожектори, що засліплюють усе живе, роблячи ніч іще темнішою. Уляна загнала Настуню назад до салону, а сама залишилася на дорозі у марному сподіванні, що хтось із водіїв зглянеться на самотню жіночу постать край дороги та зупиниться. Але дебели фури та спритні легковики пролітали повз неї, обдаючи вітром та бензиновим духом, а також байдужістю здоров'я до немочі, презирством чоловічої касти шоферюг до жінок за кермом, які зазіхнули на одвічну монополію самців у царині механічних іграшок. Вони поспішали залишити її позаду, щоб іще раз зверхньо посміхнутися: «Ага! Сама хотіла? Навіщо лізла у чоловічі справи?». Ця зверхність діставала Уляну ще на роботі. Адже юриспруденція традиційно належить сильній статі, попри те, що більшість на юридичних факультетах становлять все-таки дівчата. Чоловіки вважають закони своєю територією, пильно охороняють її від істот у спідницях і не втомлюються демонструвати останнім, що справа жінки

– слугувати прикрасою, нянькою, куховаркою, проте аж ніяк не юристом. Навіть жінки-судді дивляться на жінок-адвокатів з недовірою, а що вже там казати про лисих, миршавих, череватих чи засушених, напахчених парфумами навіл з тютюном служителів Феміди, які не можуть довести, що вони є людьми інакше, ніж принижуючи інших. Читають моралі молодим адвокаткам, демонстративно розглядають їх просто посеред процесу, чіпляються до кожного слова та жесту. Улянні зі своєю дитячою фігуркою та зовсім не бойовою вагою доводилося весь час показувати зуби, поки нарешті засранець у мантиї починав сприймати її як сторону процесу. І справді, де тут справедливість – те, чого який-небудь дженджик, єдиною чеснотою якого були яйця попід джинсами, досягав своєю нахабною посмішкою, дівчатам доводилося завойовувати кропіткою працею, нічним сидінням над документами та неймовірною концентрацією волі. І усе це починалося ще зі студентської лави.

От і зараз – ну хоч би одне чмо зупинилося! І гарантія, що більшість за кермом – чоловіки. А якщо навіть трапиться жінка, то що їй зупинятися – хіба поохкати разом, оце і вся користь.

Уляна так розлютилася на егоїстичних і зверхніх водіїв, які раз по раз показували їй свої задні вогні, що навіть змерзла від емоцій і вирішила зігрітися в машині. Все одно ніхто не зупиняється – чого ж стовбичити край дороги, наче тополя?

І тільки коли підійшла до дверей, раптом зметикувала, що забулася ввімкнути аварійну сигналізацію. Оце так юрист! Оце так кропітка та наполеглива! А елементарних речей, що їх написано у правилах дорожнього руху, що про них багато разів попереджав інструктор, – не робить.

Їй раптом стало так прикро за себе – і за те, що забулася про аварійку, і за те, що через це так розлютилася на несправедливий світ, що тут уже попри звички і переконання реально схотілося заплакати. Але плакати не можна було – бо що Настуня подумає? Тому вона взяла себе в руки, кілька разів глибоко вдихнула, пригадала правила, видобула з багажника червоний трикутник на ніжці, віднесла на визначені 10 метрів назад, а потім натиснула на кнопку, і поворотники «Ланоса» заблимали жовтим, сигналізуючи учасникам дорожнього руху, що водій потребує допомоги.

– Що, мамусю? – запитала Настя, відриваючись від іграшки на телефоні.

– Нічого. Все буде добре, – пообіцяла Уляна, не вірячи власним словам.

Тепер уже вона залишилася в салоні, бо, по-перше, все ще хотіла трохи зігрітися, а, по-друге, все одно, душу гризла образа на егоїстичних чоловіків, які байдуже проїздили поруч, не звертаючи уваги на самотню жінку при автомобілі. Ну то й що, що не було сигналізації? Врешті вони ж не сліпі і могли б зметикувати щось.

Проте коли хвилин за двадцять одна з машин раптом забликала правим поворотником і пригальмувала поруч, усі погані думки з Уляниної голови миттєво зникли. Бо це був порятунок. Хай би хто за кермом – але це вже не сам-на-сам з ніччю та колесами. Уляна смикнула ручку дверцят і хутко вибралася на дорогу.

А машина проїхала трохи вперед, зупинилася, ввімкнула аварійку (вчися, дівчинко!), і лише тоді її дверцята прочинилися, випускаючи водія назовні.

Його постать у непевному світлі дорожніх вогнів здалася кремезною, втім Уляна з висоти своїх метра шістдесяти звикла дивитися на інших знизу – вгору. Коротка куртка, така зручна за кермом, джинси, на голові кашкет. Чоловік наближався впевненим кроком, ставлячи ноги трохи ширше, ніж годиться, немовби шукаючи на землі додаткової опори. П'яний? Втім це не мало значення. Якщо тверезі не зупиняються – нехай буде п'яний.

– Добрий вечер! – пролунав хрипкуватий низький голос.

– Ой, щось він не дуже добрий, – щиро зізналася Уляна. – Уявляєте, одразу два колеса пробила! І не знаю, що робити. Треба ж таке!

– Угу, – мугикнув він під носа, кинув погляд на машину, потім обійшов її з іншого боку. У темряві не розібрати було обличчя, крім того його затіняв кашкет.

– Домкрат єсть? – почулося звідти невдовзі.

– Має бути, – розвела руками Уляна. – Але там в багажнику сумки.

– Доставайте, – чоловік пішов до своєї машини і взявся копирсатись у ній.

Уляна якийсь час спостерігала за ним, поки нарешті зметикувала, що саме зараз від неї вимагається, тоді швидко зазирнула до салону по ключ від замка багажника.

– Мамо? – обізвалася з заднього сидіння Настуня.

– Нарешті хтось зупинився. Зараз нам допоможуть. Ти посидь поки що.

Замок багажника клацнув, Уляна розігнулася, і побачила, що чоловік вже стоїть поруч, тримаючи в руках якісь залізяки. Тепер, у світлі, яке падало з салону, його можна було роздивитися краще. Крупні риси були ладно підігнані одна до одної, втім, шкіра зацільно обтягувала кістки і виглядала трохи завітреною, як це буває у людей, що багато працюють на свіжому повітрі, наприклад, у будівельників. З-під кашкета вибивалося чорне волосся зі зрадницькими нитками сивини, вуса теж прохопилися білим, але чоловік зовсім не справляв враження старого.

– Ой, пробачте, я тут... – розгубилася Уляна. – Зараз...

Вона почала безладно смикати за ручки сумки, які вщерть заповнювали багажник, заважаючи дістатися відсіку з інструментами.

– Мама тут наклала стільки... Я їй кажу, куди ж це, бо ми з дочкою удвох, а вона... – Уляна відчула, як на обличчі сама собою з'являється безпомічна запопадлива посмішка, якою жінки завжди зустрічають визволителів, і прикусила губу. Ну що за бабські штучки, справді!

– Давайте я, – владно, але зовсім не грубо відсунув її чоловік, і одним рухом висмикнув з надр машини крайню сумку з банками. За нею ще одну, під якою відкрилася скринька з інструментом.

– Вас як звати? – запитав він, несподівано переходячи на сяку-таку українську.

– Уляна, – пробелькотіла вона.

– Уляна, нам треба буде два домкрати, щоб підняти машину з двох сторін. Ви ручнік зтягнулі?

Уляна автоматично смикнулася з місця, але пригадала, що гальма зтягнуті від самої зупинки.

Чоловік тим часом по-хазяйськи відкрив скриньку, видобув усе, що треба, мовчки обійшов машину і присів за нею, щось ладнаючи.

Уляна трохи знітилася, бо відчула себе зайвою. Адже справа зайшла вже на стовідсотково чоловічий терен, де жінка стає безпомічною. Проте й спостерігати збоку не випадало. Тому вона опанувала себе і зробила кілька кроків вперед:

– Гм... Пробачте, я можу чимось допомогти?

Він скреготів залізяками, але почув і запитав, не обертаючись:

– У вас єсть фонарік?

– Ліхтарик? – перепитала Уляна. – Десь має бути.

– Ліхтарик, – погодився він. – Ви мене пробачте, давно не балакав по-українському. Бачите, я моряк, а моряки частіше по-англійському.

Моряк! Так от чому він так широко ставить ноги, а вона гадала, що п'яний. Ліхтарик в Уляниному «Ланосі», спорядженому за всіма правилами, звісно, знайшовся, і невдовзі вона вже приладнала його на дверцятах, щоб освітлював місце роботи.

– Нічого, що дочка в салоні? – запитала.

– Нічого, тільки хай не пригає, – відповів він, не перериваючись.

Тепер, у жовтій плямі світла було видно, як вправно орудує інструментом цей чоловік. Моряки усі такі рукасті? За кілька хвилин машина вже відірвалася від землі, слухаючись гвинтів домкрату, і гума на пробитих колесах повисла лантухами. Акуратно склавши на травичці викручені гвинтики, моряк смикнув на себе переднє колесо, від чого машина здригнулася, але врешті таки відпустила. Ту саму процедуру він повторив і з заднім колесом, по черзі відніс обидва до своєї машини та склав до багажника. Повернувся, обтрушуючи брудні руки.

– Можна ваш телефон?

– Телефон? – здивувалася Уляна.

– Ну да, бо я поїду шукать шиномонтаж, і коли що, щоб я мог з вами поговорить.

Їй стало соромно за свою невимушену реакцію, тому запропонувала:

– Давайте краще я вас наберу, бо у вас руки... і записати нема чим.

Він кивнув і продиктував номер. Почувши у кишені дзвоник, ще раз кивнув і повернувся до своєї машини. Але ж і скупий на слова видався рятівник!

Уляна обійшла свою Ланочку, як називала машину, коли була у доброму гуморі. Бідолашка стояла підперта двома домкратами, неначе якась калічка. Це виглядало не надто надійно, тому Уляна не наважилася сідати до салону, а просто відкрила дверцята і взялася розповідати доньці, як їм пощастило, що серед ночі знайшовся дядько, який все так швидко зробив – не те, що буває, коли руки з одного місця ростуть. На radoщах навіть відламала собі шматок маминої сирної паски, що, як завжди, була неперевершеною. Вона не відзначила,

скільки минуло часу, як заспівав телефон. «Мама?» – промайнуло в голові і одразу виникла ідея збрехати, що не може розмовляти за кермом, і що передзвонить. Але номер був незнайомий.

– Слухаю!

– У вас запаска єсть? – суворо запитав чоловічий голос.

– Є, а що? – не зрозуміла вона.

– Харашо, – сказав голос і від'єднався.

Уляна подивися на телефон і лише тепер зметикувала, хто це міг бути.

В очікуванні проминуло ще понад півгодини. Дорога вже зовсім спустіла, коли на обрії з'явилися вогники зустрічної машини. Наблизившись, вона стишила хід, а потім несподівано розвернулася через обидві смуги і зупинилася біля Уляниного «Ланоса». Двері відчинилися, і з салону вийшов він, сьогоднішній рятівник. Видобув колеса з багажника і поклав їх на землю:

– Одне зробили, а вторе геть розбите. Мабуть, на яму наїхали. Запаску поставлю.

І тоді Уляна остаточно переконалася чий то був дзвоник.

– Дякую, – сказала вона.

А він уже знов порався біля домкратів. Слава Богу, Уляна згадала, що запаска у багажнику на дні, і поки він займався переднім колесом, розвантажила решту сумок, щоб звільнити доступ.

Побачивши це, чоловік задоволено гмикнув, видобув запаску і на її місце акуратно припасував розтрощене колесо. А Уляна по одній повернула сумки на місце.

Нарешті справу було закінчено. Рятівник склав домкрат і поклав його до багажника.

– У вас водички не буде? Руки помить.

– Буде, звісно, буде, – одразу заметушилася Уляна. Добре, що воду, яку брали на цвинтар, всю не використали, бо умивання там було суто ритуальним. Мило знайшлося тут-таки.

Уляна зливала на руки, а він милив їх, і ще раз змивав, і знову милив. Вона очей не могла відірвати від цих рук, жилавих і трохи сухуватих, але зладнаних міцно та надійно. Потім подала рушника, якого завбачливо видобула з бардачка.

– Спасибі, – сказав він, витираючись.

– Це я вам дякую, – Уляна зробила рух до салону, де лежала її сумочка. – Скільки...

Він подивився на неї так, що язик просто задерев'янів.

– Я ж не сервіс. Я ж просто чело... тобто людина. А люди повинні допомагати друг другу.

– Ну а бензин? Монтаж? Хоч повернути...

Він посміхнувся, і обличчя раптом втратило свою сухість:

– Я непогано заробляю. І можу собі дозволити.

Уляна посміхнулася назустріч:

– Це тому що моряк?

І тут він вже відверто засміявся:

– Уляночка, моряки зараз такі люди, що спочатку будуть пів дня заключать контракт на спасательні роботи і без цього пальцем не пошевелять.

– Контракт на рятувальні роботи?

– Конешно. А ви як думали? Бізнес.

Вона розгубилася, звісно, не від несподіваного прагматизму буцімто романтичної морської професії, а від того, що ще не зустрічала у своєму житті випадків такої щирої та безкорисливої допомоги.

– Ну, може, я чимось зможу вам віддячити? Наприклад, у якійсь судовій справі. Я юрист і, кажуть, непоганий.

– Юрист? – він несподівано зацікавлено звів брову. – А це уже інтересно. То єсть цікаво. У мене тут проблемка з нанімателем.

– Тоді запишіть мій телефон, – Уляна зраділа, що зможе чимось віддячити цьому доброму генію.

– У мене єсть ваш телефон, – знову посміхнувся він. – Ну, щасливого путі. Акуратно їдьте, бо запаски нема.

– Дякую, – сказала вона і раптом зрозуміла, що навіть не знає, як його звати. – Пробачте, а як ваше ім'я? – запитала практично вже у спину.

– Степан, – відповів він, зупинившись. – Степан Шагута.

– Шагута? Степан?

Святослав Ліщинський лягнув по плечу неголеного молодика у вицвілому польському мундурі. Обганяючи на вузькому хіднику, той не дуже ґречно допоміг собі плечем, проте обернувся на мить, щоб буркнути «перепрошую», і цієї миті вистачило, щоб бути упізнаним.

Почувши власне ім'я, жовнір остаточно зупинився і теж придивився уважніше:

– Святко?

Святослав, безперечно, значно більше скидався на себе колишнього, бо цивільний одяг, чисто голене обличчя та охайна зачіска краще асоціюються зі старими-добрими гімназійними часами. Репетиторство, що ним займався останнім часом Ліщинський, диктувало певні вимоги до зовнішності, аби слугувати учням зразком для наслідування, а у батьків викликати довіру та симпатію.

Давні приятелі ще кілька секунд дивилися один на одного, ніби боялися помилитися, а потім обійнялися просто посеред вулиці, викликавши невдоволення мешканців Бережан, які мусили тулитися до стін, обминаючи нестриманих у проявах старої гімназійної приязні молодиків.

Не можна сказати, що набережну Золотої Липи у центрі міста було аж так зайнято транспортом, але патріархальні звички не дозволяли перехожим виходити на проїжджу частину попри те, що лад у містечку істотно покоригували совіцькі солдати, які у вересні 1939 року змінили тут польських жовнежів, а тоді й совслужачі, що з'явилися слідом у жовтні. Сірі люди, – так, не змовляючись, називали прибульців зі сходу галичани, – а з ними і червоноармійці нахабно простували дорогами, неохоче відступаючи хіба під дією добірних матюгів з кабіни вантажівки чи салону якогось з нечисленних легковиків. Місцеві ж візники оглядисто пропускали нахабних прибульців, а трапивши на жваву ділянку, намагалися якнайшвидше її проминути.

Святослав відступив на крок і уважніше оглянув старого приятеля:

– Мундуж польський?

– А... – махнув рукою той. – Щойно з полону. Здали нас німцям у Варшаві. А тоді посортували – українців на один рахунок, а поляків – на інший. Тамтих одним гамузом під Варшавою полишили. Нашу старшину – до Лукенвальде. А таких, як я, трохи потримали, тоді уневиннили і домів. Дяка Богові, я лише капралем був. А ти як?

– Та так, – розвів руками Святослав. – Вчився був у Львові, а тепер ось повернувся... Точніше втік. – Він щиро засміявся.

– Зараз так і годиться, як жити хочеш. Мені теж пропонували до табору зі старшиною. Вони хотят з німцями українську армію поставити. Там у Абвері є один з наших, ротмістр Пулюй...

– А чого ми на дорозі стоїмо? – спохопився раптом Ліщинський. – У тебе ж певно, із грошима так само, як і колись?

– Ще гірше.

– То я пригощу?

За старою гімназійною звичкою хлопці, не змовляючись, попрямували за ріг до пекарні Недзюлки, що колись слугувала учням надійним сховком від професорських очей.

Ще не так давно ці двоє були однокашниками утраквістичного, тобто двомовного, українсько-польського відділення «Ц» бережанської гімназії. На подив усім, бурсацький махабунда Степан Шагута та міщанин, акуратист і відмінник Святослав Ліщинський ще зі смаркунів стали великими приятелями.

Перші шість років учнівства дует був нерозлучним – разом гуляли Бережанським замком, а чи то живописними стежками побіля Раю. Пліч-о-пліч чубилися з польськими бурсаками-однокашниками. Спільно захопилися, як тут казали, «копанім м'ячем» – записалися до української футбольної команди «Лисоня», де на початках подавали м'ячі та доглядали поле, за яке правив шмат левади обіч дороги на Потутори, виділений патріотичною сільською громадою – а хіба ми гірші за ляхів? Знов-таки билися з однолітками – уболівальниками польських «Гарцежа» чи «Стшельца». На поле вийшли, коли «Лисоня» вже грала у новоствореній Лізі Східних областей – Святослав став у воротях, а Степан обійняв позицію на правому фланзі атаки.

Коли обом виповнилося по шістнадцять, захоплення футболом відсунув значно нагальніший і знов-таки спільний інтерес – хлопці почали вчашати до парку над Золотою Липою, де шпацірували юні

бережанські панночки. Однак напередодні переходу у старші – лицейні – класи сталася катастрофа: ім'я Степана знайшли у вилучених під час ревізії бурси списках «Пласту». Це був самісінький розпал пацифікації, коли гімназістам дозволялося бути лише польськими гарцежами, і аж ніяк не українськими пластунами. Треба сказати, що по забороні «Пласту» гімназисти-українці не кинули звички триматися купи і активно організовувати власне позагімназійне життя. Тільки тепер це мало присмак конспірації. Спортивне товариство «Сокіл» правило за офіційне прикриття, і саме під приводом оздоровчих прогулянок гімназисти ризикували виходити до гори Лисоні, щоб упорядкувати могили та вшанувати загиблих січових стрільців. І раптом виявилось, що Степан у цій справі зайшов значно далі за приятеля і потайки вступив до забороненого «Пласту».

Цілком можливо, що хлопцю усе б минулося нещирим каяттям та невеликим гімназійним покаранням, але під час переслуху в кабінеті директора він тихцем вкрав зі столу той самий злощасний пластівський список з двома десятками прізвищ гімназистів-українців, і поки цензор із поліціантами шукали зниклу папірчину, швидко запхав її до рота та й ковтнув. Коли ж переслух повели далі, навідріз відмовився видавати товаришів, посилаючись не на кого іншого, як на святого Яна Непомуцького, що числився покровителем гімназії.

– А що, – нахабно промовляв Шагута. – Він не видав таїну сповіді королеви навіть під тортурами. А це – таїна моїх товаришів.

Адміністрацію гімназії смілива аналогія розлютила до нестями. Тим більше, що вона була підкріплена підозрілою втратою цінного доказу – списку «Пласту». Не допомогло навіть заступництво отця Филимона Побігушки – українського професора-катехіта, який традиційно витягав земляків з халеп. До річки, як святого Яна, хлопця звісно не вкинули, але у річному атестаті зі справованія, тобто поведінки, красувався напис: «неодповедне зе взглєндуф пщеціфпаньствоваей дзяльностці» – не що інше, як пряме звинувачення у антидержавних вчинках. І тому, коли більшість однокласників перейшли до сьомого класу і почали урочисто зватися студентами, Степан змушений був повернутися до свого рідного Пліхова, працювати у батьковому господарстві в очікуванні на дозвіл Міністерства освіти відновити навчання десь на інших теренах. А як

не дочекався, мав стати жовнежем – піти за призовом до польської армії.

Святославові роки навчання у ліцеї теж не минули легко. Помер батько, колишній сотник армії УНР, який вижив був у Першому зимовому поході, однак наслідки отриманих ран, застуди і тифу за півтора десятки років наздогнали-таки старого вояка. Якби не допомога батькових друзів-ветеранів, довелося б і собі простувати до війська – мати б нізащо не змогла оплатити навіть половинного сирітського внеску за навчання.

Тому й подальша доля хлопця також скеровувалася міцними руками батькових колег-комбатантів. А найбільше одного з них – колишнього отамана Української Галицької армії Петра Стасюка.

У Великій війні капітан австрійської артилерії Стасюк з одного боку фронту та російський сапер штабс-капітан Ліщинський з іншого згідно з присягою чесно проливали кров, воюючи один проти одного. Потім у Галицькій армії та Запорізькій групі армії УНР кожен по-своєму служив соборній Українській державі. Ну а згодом, попри спільного ворога, їхні воєнні дороги знову розійшлися – отаман Української Галицької армії Стасюк у союзі з російським монархістом Денікіним воював проти більшовиків на Півдні, а сотник Першого Запорізького корпусу Ліщинський спільно з військом маршалака Пілсудського оборонив від червоних Польщу – робив Диво на Віслі.

Познайомилися ж майбутні друзі вже по закінченні буремних воєнних років у Домб'є – таборі для військовополонених під Краковом. Як чесні й переконані офіцери кожен своєї української армії, спочатку вони люто сперечалися: хто насправді завинив у розриві історичної злуки західних та східних земель. Затятий галичанин Стасюк у всьому звинувачував Петлюру, який «зніхався був з поляками». Наддніпрянець же Ліщинський відповідальність покладав цілком на командувача УГА Тарнавського, що підписав мир із Денікіним.

Можливо навіть, що саме ці суперечки і зблизили чоловіків, бо кожен відчував – співрозмовник у дечому все-таки має рацію. Крім того зрозуміти одне одного їм все-таки було легше, ніж інших в'язнів Домб'є – самодержавницьких ветеранів-денікінців, а чи вояків

екзотичного військового утворення – ЧУГА, тобто Червоної Української Галицької армії.

Хоч би як воно було, але звільнившись 1923 року, колишні в'язні не втратили контакту. Обидва щасливо знайшли загублені у воєнній веремії родини – Ліщинський у Бережанах, а Стасюк – у рідному Львові. Обидвох здивовано-відчужено зустріли діти, що їх батьки покинули колись немовлятами, одного – син Святослав, а другого – донька Софія. І табірна дружба, що скріплялася сусідством сінників, отримала додаткову опору – тепер обидва вони перетворилися на батьків, які передусім відповідають за майбутнє родин, і головне – дітей. Це не означало, що військова справа відійшла у минуле. Вони підтримували міцні зв'язки зі своїми колегами – такими, як самі, українськими комбатантами. І невдовзі ці зв'язки переросли в Українську військову організацію – товариство ветеранів, які не бажали залишатися лише ветеранами. А проте родини, що у часи війни були для кожного глибоким запіллям, тепер посідали у житті обох значне, коли не сказати чільне, місце.

Отаман Стасюк трошки заздрив своєму табірному товаришу, бо той мав сина, мав кому передати свої світлі мрії та суворий обов'язок – доробити те, що батькові не судилося. Донька Стасюка гірше вписувалася у військову династійну картину. Але діти радо спілкувалися під час взаємних сімейних відвідин, і коли Ліщинський-старший помер, а сказати точніше, усе-таки загинув від отриманих на війні ран, отаманові довелося взяти під опіку осиротілого Святослава та врешті перевезти його до міста Лева. Львівська політехніка отримала здібного студента, а дитяча дружба Святослава та Софії – нову перспективу, якій всіляко сприяли батьки. Юнацька закоханість, а далі – шлюб, спричинений близькістю душ і тіл, нестримним молодим темпераментом, і не виключено, що й вагітністю.

Хтозна, чи це сталося до весілля, а чи просто, як велить звичай, під час, але Софія наче навмисно про людські очі, день у день за дев'ять місяців по шлюбі розродилася чарівною, на думку батьків, а насправді червоною, зморшкуватою та крикливою, як усі немовлята, дівчинкою.

– Тож я тепер – батько, – похвалився Святослав старому приятелю, завершивши коротку оповідь про своє життя.

Вони сиділи у своєму улюбленому дальньому кутку пекарні, зовсім як у гімназійні роки. Знедавна тут стали подавати польську вудку, а коли старі запаси закінчилися, то й власного виробництва бімбер – адже новітні господарі міста, більшовики, не розуміли, навіщо потрібні кав'ярні, у яких не «відпускають» спиртного.

– Як назвав? – підняв чарку Степан.

– Марічкою.

– То сто лят!

Хлопці хильнули.

– Сумно, що батько не дожив. Так і не встиг стати дідом.

– Мій теж, – похнюпився Степан.

– Та ти що!

– Поляки замордували. У травні. Кажуть, це вони через Карпатську Україну сказилися.

– Правду кажуть. Коли вони почули, що в Закарпатті оголосили Україну, то просто подуріли. Вікна били, де українці живуть. До бурси гранату кинули.

– Вар'яти... – зітхнув Степан. – А у нас приїхали до села, прив'язали батька до стовпа і забили буками. Це неня мі писали були.

– За що? – спитав Святослав, хоча й знав, що під час погромів поляки не потребували окремих причин для насильства.

– Батько відмовилися бити священика. Ти ж знаєш оце їхнє, коли змушували наших бити одне одного.

– Ендеки?

– А хто ж їх знає? Пся косць! Мене з війська навіть попрощатися не відпустили були. У травні, пам'ятаєш, коли гадали, що Німеччина от-от посуне? Нас без відпусток місяць тримали.

Здавалося, відтоді минула ціла вічність, а насправді – лише півроку, як з'явився перший поголос про швидкий німецький напад, перша паніка і перші каравани втікачів до південного кордону.

– Співчуваю.

– Нічого. Я їм, курва, знаю, що зроблю.

Хлопці одночасно хильнули, не цокаючись.

– Не картайся. Буде їм. Буде, – зауважив Святослав, заївши запашний міцний бімбер куснем фірмової недзюлкової пляцки, яка не втратила ще традиційного смаку і якості. – Совіти за поляків вже аж як

беруться. Ти б бачив, як у Львівській опері київський театр давав «Богдана Хмельницького». То я тобі кажу, що коли Богдан на сцені порвав польський прапор, увесь зал підхопився і загорлав: «Слава!».

– Я в то не вірю.

– Слово гонору! Сам бачив.

– Та я не за те, – Степан поклав руку на зап'ясток старовинного приятеля. – Як вони за поляків зара беруться, так само за українців завтра візьмуться.

– Так вони ж самі українці.

– Хто? Оці сірі? Які вони тобі українці?!

Святослав примирливо схилився до друга:

– А не скажи. Маємо одного такого зі сходу. Брат у третіх. По мамі. У нашій гімназії тепер служить провідником цього їхнього комсомолу. Комсорг, чи як воно зветься.

– Теж у чоботах?

– Аякже. Вони хоч із плащем, а хоч із фракком, а все у чоботах, – Святослав посміхнувся, бо це військове чи просто селянське, але завжди недоречне взуття совслужащих викликало загальне кепкування. – Зате новий директор гімназії ходить у мештах. Щоправда з галіфе. А згори кальоші. І папахою прикрито.

Тепер уже засміявся й Степан.

– Справді?

– Сам бачив. Він в кальошах і на вулиці, і в гімназії, і напевне, вдома, спати лягає. А знаєш чому?

Степан знизав плечима. Нові господарі поводитися настільки почувдернацькому, що можна було повірити у будь-яку історію.

– Бо на мештах підошви катма! Десь поцупив без підошви, от і ходить тепер весь час у кальошах.

– Та ну!

– Оце тобі й ну! Мені Павло розповів, ну, цей мій родич зі сходу, комсомоліст.

Хлопці пирснули в кулаки, за старою гімназійною звичкою намагаючись не привертати до себе зайвої уваги.

– А що іще каже твій родич?

– Обіцяв, що усіх польських професорів звільнять. Щоб лишилися тільки українські.

– Незлецьки було б.

Національна політика більшовиків з Великої України припала до смаку багатьом галичанам, пригніченим агресивним польським шовінізмом. Дехто із захопленням та цілком безкарно розорив тепер спорожнілі магазини та інші польські заклади, господарі яких кинулися були втікати від війни. І усі без винятку залюбки фотографувалися на тлі формених поліцейських шоломів, які купками було складено побіля колишніх комісаріатів.

– А відділення «Б»? – поцікавився Степан.

У цьому відділенні гімназії навчалися євреї.

– Так а їм що? Українською вчитимуться. Вони тепер першими на всіх перехрестях кричать «Хай живе Україна!».

– І правильно роблять, – зауважив Степан. – Тим, що тут, дуже пощастило. Ти чув, що з жидами роблять у німецькій зоні? Хто їх там захистить?

– А тут?

– А кому вони тут тра? Сталін з Гітлером проти поляків домовилися, а не проти жидів. Українців з німецької сторони сюди перевозять. Німців – туди. Полонених наших відпускають – зі мною ще півтора десятки рядових приїхало. Бо ж прапори червоні що в тих, що в тих. Паради спільні. Дружать, одне слово. Але жидів німцям ніц не віддають, бо ті комуністи – самі жиди.

– То що ти собі далі думаєш? – запитав Святослав після паузи.

Хлопець у відповідь знизав плечима.

– А що маю думати?.. Додому поїду. До нашого Пліхова у них руки ще не скоро дійдуть. З мамою газдуватиму. Обійстю газди треба. Батько файно газдували.

Це було правдою. Шагута-старший був заможним селянином: регулярно платив повний внесок синові за навчання і навіть на бурсу давав грошима, у той час, коли більшість розраховувалися харчами. З цих харчів на кухні готували їжу для бурсаків, але платити куховаркам також з чогось треба було, та й за дрова взимку, тому Шагути були у пошані.

Проте заможний батько сина грішми не розбещував. Тримав у суворості, яку гімназійні перекази пояснювали смішною історією цілком у дусі вигадливого Степана.

Колись малого ще Шагугу за чергові «подвиги» вигнали з уроків, наказавши повертатися лише з батьком і лише до директорського кабінету. Наляканий неминучою розправою, хлопець кілька днів непомітно зникав з колони бурсаків, яка виходила до гімназії, і цілий день вештався десь поза школою. А тоді зметикував за пару злотих намовити якогось селянина з ярмарку зіграти роль свого батька, і з ним заявився до директора. Селянин уважно слухав і дуже переконливо удавав батьківський гнів – напевно, й сам мав вдома подібного йолопа. Врешті ж настільки вжився у ролю, що вхопив хлопця за комір і пообіцяв дати йому чортів, щоб вік пам'ятав. Переляканий директор навіть заступився був за учня: «То єще дзецко. Он се поправі!». Справа просувалася до щасливого фіналу. Аж тут відчинилися двері, і на порозі з'явився справжній Шагуга-батько, який напередодні отримав листа з гімназійної канцелярії та приїхав розібратися, що ж такого накоїв його син.

Найманий селянин першим чкурнув з кабінету, не чекаючи на з'ясування. За ним під регіт директора і Шагути-старшого зробив ноги Степан. Врешті пригода закруглилася лише чотирма годинами карцеру – примусового навчання у неділю, однак на додачу довічним урізанням грошового забезпечення з боку батька, якого не дуже потішило те, що його за його ж гроші намагалися замінити першим-ліпшим дядьком з базару.

– До Пліхова, кажеш, збираєшся? А наші кажуть, що українці мають скористатися моментом. Тра брати до рук школи, гімназії, театри...

– От ти й бери, – Степан поплескав однокашника по плечу. – Візьми до рук, наприклад, нашу гімназію. Чи хоч би кальоші директора. – Він усміхнувся власному жартові. – А я візьмуся до мотики. Якось воно більш до снаги. Я вже армію до рук брав. Вистачить. Відпочину від війни і zarazом подивлюся, куди воно все просувається. З цими сірими, знаєш, краще поки зайвого до себе не брати. Ані до рук, ані на шию.

Дзвіночок над дверима пекарні задзеленчав, і співрозмовники мимохідь озирнулися. На порозі стояв молодий чорнявий хлопець у сірому цивільному плащі, з-під якого визирали військові чоботи.

Степан іронічно підняв брову:

– Ще один.

Святослав махнув прибулому рукою. Бо це – про вовка промовка – був його згаданий у розмові брат у третіх, комсорг Павло Соколенко. Критися від нього – зайвий клопіт, та ще й може незручність вийти. А так, дивися, й розкаже якусь свіжу новину, їм там у комсомолі видніше.

Павло якось незграбно, боком просунувся до столика гімназійних приятелів.

– Привіт, – сказав він, зічено посміхнувшись. – А я вас ще з вулиці побачив, так бігом збігав до школи, і, думаю, посиджу хвилинку з вами.

– Це Павло, – відрекомендував Святослав родича. – Він приїхав...

– З Харкова, – поквапився той, ніби боявся якоїсь непоправної помилки.

– Шагута, – підвівся зі стільця Степан і простягнув руку. – Степан.

– Соколенко.

Хлопці потиснули руки, і Святослав гостинно відсунув стільця:

– Запрошуємо до товариства.

– Спасибі.

Новоприбулий, не знімаючи плаща, вмовстився за столом.

– Поможіть мені зробити заказ, – попрохав він одразу. – Я ж поляцькому, як баран. Не можу пойняти всі ці «кше» і «пше». Дивлюся тільки.

– А що ти будеш?

– Булочку з маком, – тицьнув він пальцем у вітрину. – Ну і це, як його... фі-лі-жанку кави.

Хлопці розсміялися незлостиво.

Вони були ровесниками, ці троє: один – польський фронтовик у вицвілій польовій формі, другий – галицький інтелігент у костюмі-двійці з туго затягнутою краваткою, а третій – типовий «сірий» совслужачий у плащі та цивільних брюках, заправлених у халяви чобіт. Ба навіть більше. Якщо придивитися, вони були навіть дещо схожі – усі троє коротко стрижені, з вилицюватими обличчями, сухорляві через не надто ситі часи. Не брати, звісно, але...

– Павло – син маминої сестри у других. З Полтавщини.

– Як це ти сказав? У других? – перепитав Павло.

– У других – це кузен, – пояснив тактовний Святослав. – Двоюрідний. Твоя мама моїй – у других, а я тобі – вже у третіх.

– Це троюрідний виходить? Смішно тут у вас. Вроді й по-українському, а якось чудно.

– У нас так. У нас смішно, – хлопці глузливо презирнулися.

Тим часом господарка принесла каву з булкою – найбільшою з тих, що були на вітрині. Вона вже вивчила смаки сірих людей.

– Проше' пана.

– Спасибі.

– Дзенькуємі, – гречно повторив Святослав.

– І скажи їй, що я рублями платити буду. Мені оклад рублями видають.

Але пояснювати не довелося.

– Розуміє'. Пан ма рублі. Без ружніци. Як пан зехче. – Після першого негативного, а часто й небезпечного досвіду, господарі обслуговували совіцьких службовців дуже запопадливо.

Павло одразу ж відкусив велетенський шмат булки і заходився жувати, заплющивши очі від задоволення. Потім запив великим ковтком кави. Хлопці знову презирнулися.

– Булки у вас ловко печуть. Аж вдержатися не можу, – сказавши це, він чомусь озирнувся на двері і стишив голос. – І вобщє мені нравиться. Як за граніцей. Тут на углу в магазині машинкою ковбасу різали. Так тонко виходило, як папіросна бумага. Дуже ловко. А воєнні викинули цю машинку. Кажуть, совєцкім людям так тонко різать не нада. А я так думаю, що у Харкові хай товсто ріжуть, а тут тонко. Це ж інтересніше, коли у всіх по-різному.

– А ти з самого Харкова? – уточнив Степан. Його відверто розважала безпосередність співрозмовника.

– Не. Тільки інститут закончив. Народної освіти. Я вчитель української мови.

– Чого-чого учитель? – здивовано звів брови Степан.

– Мови. Української. – Він знову запхав до рота чималий кавалок булки і заходився жувати, не припиняючи говорити, від чого за кожним словом у роті щось квакало, немов у жаби. – Але мене сюди прислали по комсомольській лінії. Ну і піонерів треба під шефство брати. Общественна робота з молодью.

Святославові було незручно перед гімназійним другом за такого родича, проте водночас самого тягнуло на сміх, тому, аби стримати емоцію, він підпер підборіддя рукою.

– Це щось на кшталт заступника вчителя?

– Заступник? – перепитав Павло здивовано. – У наших вчителів не буває заступників. Я буду організовувати комсомольські та піонерські ячейки. Ну, змагання там всякі. Воєнне діло вивчать.

– Це як у нас «Пласт»?

– Нє, «Пласт» – це у поляків. А у нас на Україні – піонери і комсомол. – І він знову взявся до булки.

Хлопці презирнулися.

– «Пласт» – це українська організація, – обережно зауважив Святослав. – Це «Гарцеж» – польський.

– Ти про польський «Пласт» ліпше нікому не кажи, – помітно стримуючи погрозливі інтонації, порадив Степан. – Бо набити можуть.

– Ну нехай, нехай український... Чого ви? – з повним ротом примирливо пробубонів комсорг. – Український, але буржуазний. А наш комсомол – пролетарський.

Святослав попід столом торкнувся коліна свого приятеля, намагаючись у такий спосіб запобігти сварці. Він і сам не встигав дивуватись якійсь дикій наївності свого комсомольського родича.

Гість зі сходу з'явився у родині два тижні тому – просто постукав у двері і зайшов. Він привіз вітання від тітки у других, сестри Святославової мами. До прибулого у родині поставилися, як до свого – виділили помешкання і запрошували до столу. Павло виявився добрим хлопцем, проте погані звички, які демонстрував із першої хвилини, різко розділили сім'ю у ставленні до нього.

Софія, вихована у порядній львівській родині, намагалася відсісти на протилежний бік обіднього столу, щоб триматися якнайдалі від широко розставлених Павлових ліктів – під час їжі хлопець нахилився вперед, немов збирався вхопити ротом просто з тарілки, а ложкою та виделкою вправлявся із таким брязкотом, що усі за столом здригалися, побоюючись, що посуд не витримає та розколеться. Позаочі Софія називала таку поведінку правдивим свинством.

Святославова ж мати навпаки – всіляко захищала небожа і виправдовувала: ну звідки ж сільському хлопцеві було набратися

пристойних манер? Тим більше у більшовицькому Харкові. Там же порядних людей зроду-віку не було! Сама родом зі Слобожанщини, вона не могла пробачити східній столиці, що та першою з усієї України зійшла на комуністичні пси.

Святослав же лишався до прибульця нейтральним, як це й годиться чоловікові. Частенько спілкувався на різноманітні побутові теми, але на відвертість не викликав і сам тримав дистанцію.

– Так ти ж сам ніби не з пролетарів? – якось напівжартома зауважив він. – Ти ж із селян.

– З трудового селянства, – завчено, однак чомусь напружено відповів Павло. – Після рабфаку тримаю пролетарську позицію.

– Але все одно, батьки ж у селі? – підхопив охочий до суперечок Степан.

– Померли батьки, – глухо відповів хлопець. – З голоду померли. У тридцять третьому.

– Перепрошую, – Степанові довелося опустити очі.

Саме через це Святославова мати так жаліла небожа. Осиротів він уже в місті, куди батько відправив його, купивши направлення до рабфаку у секретаря сільради за дві пухові подушки та перину. Саме це врятувало хлопця від страшної смерті. Щоправда лише його самого. Село вимерло до ноги, а разом з ним батьки та молодші сестра з двома братами.

Новоявлений небіж називав свою бережанську тітку «тьотя Маша» і не раз, залишившись з нею наодинці, розповідав те, що нікому іншому виповісти не міг. Мама ж ділилася інформацією лише із сином, залишаючи невістку поза колом утаємничених.

– Та нічого, – стримано зауважив тоді Павло. – Шість год уже. Я привик.

Зараз Святослав дивився, як слобожанський родич закидає до рота останній шмат булки і, задерши високо голову, виливає у себе залишки кави разом із гущиною – усе до краплі.

– Може, тобі бімбера чарочку замовити? – запропонував він.

– Бімбера?

– Ну, самогону.

– А! Давай.

Поки замовляли на всіх міцний польський бімбер, Степан здивовано спостерігав, як харків'янин, покінчивши з булочкою, спочатку ретельно підібрав з тарілочки усі хлібні крихти, а потім змів усе, що розсипалося по столу, у жменю і одним рухом відправив до рота.

Звісно, на Галичині чули про організований більшовиками голод. Після того, як Микола Лемик на знак протесту застрелив совіцького консула, інформацію про виморених українців не змогли ігнорувати навіть польські газети. Але зараз Степан не міг для себе вирішити, чим зумовлена така дивна поведінка нового знайомого – наслідками голоду, а чи просто свинським більшовицьким вихованням. І те, й те здавалося однаково імовірним.

– За знайомство? – запропонував Святослав, піднімаючи чарку.

– Давай, – погодився Павло.

– Аби с ми були дужі, аби с багато літ прожили, – додав Степан.

Усі дружно випили. А коли поставили чарки, раптом звернули увагу, що просто поруч зі столиком стоїть людина. У кошлатій папасі на голові, галіфе та світлих мештах з кальошами, а ще й у куртці – попри те, що знаходився у приміщенні.

Побачивши несподіваного гостя, Павло змінився на обличчі і похапцем підскочив зі стільця.

– Драстуйте, Михайло Захарич... ми тут... цеє...

Чоловік суворо насупив брови, уважно розглядаючи компанію.

Під цим поглядом Ліщинський раптом відчув себе гімназистом, застуканим поза клясою або ж за саботажем польського державного свята. Підсвідомо захотілося заховати обличчя, але подібна поведінка виглядала б смішною для дорослого дядька, батька маленької донечки та чоловіка красуні-дружини, тому Святослав спокійно подивився на прибулого.

– Знайомі? – низьким хрипким голосом запитав директор гімназії, а це був саме він.

– Д-да... То єсть ні, – невідомо чому почав виправлятися Павло.

– Поляки? – вказав директор на формену куртку Шагути.

– Н-ні. Українці... – Тут комсорг раптом знайшовся. – Молодіжний актив збираю. Комсомольську ячейку організувати будемо.

Святослав зі Степаном презирнулися, а директор задоволено покивав головою:

– Ячейку? Це добре. Ну, занімайтесь, – і крутнувся на підборах, а точніше, на кальошах, бо підборів його мешти не мали. – Докладеш про свої успіхи, – сказав він, рушаючи до виходу.

Павло супроводив начальственну постать очима і прошепотів:

– Це я, щоб не було зайвих підозрів.

– Та не кремпуй си, – по-приятельськи поплескав нового знайомого по руці Степан. – Ми розуміємо.

– Розуміємо, – повторив за ним Святослав, хоч насправді нічого не розумів. Настали нові й цілком непевні часи.

Буває ж так, що життя не складається? Чогось Бог не дав, десь не щастить, щось сама втрачаєш. Уляна часто думала над цим і почувалася, немов під час судового процесу із «зарядженим» суддею. Тобто хоч що кажи, хоч як переконауй – однаково рішення буде не на твою користь.

Хлопці ще зі шкільних часів обминали Улянину своєю увагою на користь більш помітних, більш фігуристих чи більш нахабних подруг. А й справді, що вони могли побачити у маленькій, худенькій, коротко стриженій ще й в ідіотських окулярах однокласниці, яка вчилася середньо, як усі – навіть контрольної у неї не спишеш. Вона стояла останньою у лаві на фізкультурі, і так само, здавалося, у житті. Київський університет, куди, на превеликий подив усіх, вступила з першого разу, та ще й на престижний юридичний факультет, підніс самооцінку практично до небес, але, як казала бабуся «високо падати – низько охкати». Перші місяці у велетенських, як на вчорашню випускницю очаківської школи, аудиторіях, поважні професори, що до всіх звертаються на «ви», нові чарівні терміни – деліктоздатність, первісне стадо, сервітут, нові друзі з усіх куточків країни, чарівний Київ, який робить бранцем і примусово закохує у себе кожного, хто наважився прожити у ньому бодай місяць... Усе це невдовзі розбилося об звичне останнє місце у лаві. Тільки тепер усе діставалося більш хитрим, більш вульгарним, цинічним та розпусним. Хлопці вилися навколо них, і навіть сиві професори протирали запітнілі не за сезоном окуляри, ставлячи цілком незаслужені четвірки, коли інші за четвірку мали добре нагріти собі чуба.

Тоді Уляна навіть зненавиділа Київ – він їй здався таким само цинічним і розпусним. Університетський гуртожиток видавався брудним притоном, втім, це відповідало істині, бо деякі його мешканки і справді ввечері накладали бойове розфарбування і займали позиції вздовж бульвару Шевченка та проспекту Перемоги.

Несподівано з'ясувалося, що порівняно з рідними очаківськими лиманами Дніпро виглядає вузьким та брудним, Поділ виявився

зменшеною копією одеської Молдаванки, Хрещатик – збільшеною вулицею Совецкою у Миколаєві, а Лівий берег нагадував спальні райони Херсона. Влітку тут літав пух з калічених тополь – на відміну від нормальних, струнких їхніх тезок, що, наче свічки, позначали дороги на рідному Півдні, тутешні тополі розчепірювали свої обрізані кульгі, з яких стирчали на всі боки тонкі галузки з клятим пухом. І хто додумався звати це юродство тополями? Уляна особливо ненавиділа тутешні тополі за те, що вони їй нагадували власні пальці на ногах – причину дівочих сліз та морального самобичування. Нема того, щоб рости, як у нормальних людей, рядком, ладком, один до одного – Улянині пальці на ногах стирчали в різні боки, утворюючи бандитську розпальцьовку, немовби гілки цих самих тополь. Їх ніяк не вдавалося притулити один до одного, і в результаті довелося категорично відмовитися від босоніжок – бо який же хлопець зверне увагу на дівчину з такими пальцями на ногах? Уляна навіть один час бинтувала їх за давньокитайським звичаєм, про який прочитала у книжці – але марно. Нічого не допомагало, і навіть у туфлях-човниках мізинці весь час намагалися вискочити назовні, щоб зганьбити свою хазяйку.

Втім не лише пальці були джерелом моральних катувань. Посилаючи Уляну у цей світ, Бог вирішив заощадити, і тому окрім кісток не дав їй практично нічого – ні округлих стегон, як у всіх порядних та не дуже порядних подруг, ані високих грудей – та де там високих, взагалі жодних грудей. Як дражнилися хлопці у школі: «кругла сирота – ні сраки, ні живота». Лише зараз, коли перевалило за тридцять, коли вигодувала дитину, щось у викоті стало проступати – але викотів Уляна не носила, не переносила цього знуцання із себе, адже викот для того і зроблений, щоб показувати, а коли показувати нема що? Не брати ж приклад з модних співачок, що мусять робити собі виріз до пупа, щоб натякнути бодай на щось. Тому навіть зараз, коли «виросла» до бюстгальтерів другого розміру, вона продовжувала одягатися у піджаки та блузи, що максимально приховували усі жіночі ознаки. Такий стиль був зручним, як для роботи, так і для самооцінки – бо для жінки немає нічого гіршого, ніж вдягнувшись та нафарбувавшись для чоловіків, отримувати у відповідь... а точніше, не отримувати нічого, навіть погляду. Інша справа – робочий, вільний

одяг, трохи помади, холодний погляд крізь скельця-окуляри. Тут кожна посмішка як гран-прі: а уявляєте, що було б, якби я...

Від безвиході й розчарування у собі іноді грішним ділом виникала думка скористатися старовинним очаківським засобом – верандою чи балконом. Справа в тім, що Очаків – це не тільки курортне місто, але й військова база, де за парканами, через які так легко перелізти, мордуються молоді здорові хлопці, самотні душевно та спрагли фізично. А влітку туди приїзять на відпочинок дівчата та жінки, часто теж самотні та спрагли. І до того ж пляж з голими тілами, який провокує усіх легкістю й доступністю. І задуха, через яку можна спати надворі, на балконі чи веранді. Ну а далі все відбувається, як у передачах «Нешенел джеографікс». Вночі матросики перелазять через паркан та ідуть шукати здобичі, а здобич у цей час виходить у двір, де лягає спати голяка, прикрившись лише простирадлом – бо спека. І ретельно робить вигляд, що навіть не підозрює про підступні плани хижаків, які тихцем скрадаються вздовж парканів, виглядаючи та винюхуючи у теплій очаківській ночі гарячі жіночі тіла.

Ця зваба періодично виникала і потім, коли приїздила до мами у відпустку. Що її стримувало? Хіба що самоповага, хоча про яку самоповагу може йтися, коли сама себе не любиш? Врешті-решт приблизно так воно і сталося, тільки не в Очакові, а в Києві, коли роль балкона зіграла кімната у квартирі подруги, а ролі сонця та спеки – коньяк і музика. Внаслідок цього на світ і з'явилася Настуня. Її щастя і кара водночас. Кара – за те, що дала собі поблажку і на одну ніч перетворилася сама на себе, на справжню, якою мала бути, якою Бог послав на цю землю. А він... він навіть прізвища свого не назвав. І коли врешті-решт потелефонувала і сказала, що у них буде дитина, сухо відказав: «Вітаю!», кинув трубку та змінив номер телефону. Отже дочку записала на своє прізвище – Балановська. Анастасія Балановська – ну чим погано? Хто не знає села Баланове під Очаковом, де два десятка хат туляться понад ставком, може навіть подумати, що у родоводі не обійшлося без польських князів. Щоправда мама тоді репетувала з усією наполегливістю самотньої жінки, що батька треба знайти, аби дитина не росла байстрюком, що треба дати прізвище... І можливість така, звісно, була, бо Уляна вже працювала у юридичній компанії і була настільки перспективним працівником, що її навіть не

звільнили перед декретом, як це в Україні роблять з одвічно беззахисними молодими фахівцями, ба навіть оформили все по людськи, тобто за законом. Але шукати такого «батька» Уляна вважала за приниження, тому подумки звела його до ролі «запліднювача» – а з такими розмова коротка, зробив справу – гуляй. Нащо псувати дитині карму подібними родичами? Є мама, є бабуся – цього цілком досить.

Втім, це було вже за багато років після навчання – адже для молодих п'ять років – великий термін. А в університеті, зокрема й у блядському гуртожитку Уляна за якийсь час засвоїлася, потоваришувала з філологинями – як з тією частиною, що проводила вечори на узбіччі бульвару Шевченка та на сидіннях машин, так і з тими, що скніли над словниками, бо більше не мали над чим та ким скніти, і цим скидалися на неї. Навчилася пити пиво та коньяк, курити тютюн і не тільки, нахапалася цитат з класики та засвоїла назви модних книжок, щоб здаватися розумнішою, ніж насправді. Втім, і читати теж навчилася – не в сенсі складати літери, а читати так, щоб від цього щось мінялося в голові, щоб душа розквітала бодай в уяві, якцо вже в реальності це не дано.

Можливо, саме завдяки читанню вона врешті засвоїла мистецтво вчитися – коли без особливої напруги можна скласти другорядні предмети, і таким чином більше уваги приділити тому, що насправді знадобиться. Коли розумієш просту істину: в юриспруденції, як на кухні, головне – розібратися, де що лежить, і навчитися смажити яєчню, а пропорції для складніших страв завжди знайдуться у книзі рецептів.

Саме тому вже на третьому курсі вона працювала молодшим юристом у невеличкій конторі і разом із дипломом отримала до сі-ві (*curriculum vitae*, шановні, а ви як думали?!) досвід роботи – те, що цінується роботодавцем понад усе. Тому коли подруги, які ще вчора завдяки глибокому декольте були пестунками долі та сивих професорів, тільки починали ходити по співбесідах, змагаючись за посаду у якій-небудь юршабашці із правом стирчати у чергах попід дверима державних органів, Уляна вже працювала юристом у компанії з іменем і заробляла стільки, що могла сплачувати за окрему квартиру, а не знімати куток у вередливої пенсіонерки або одну кімнату на чотирьох. Щоправда, вигодами свого самотнього проживання вона

Рекомендована література

[Паперові солдати](#)

Перейти до категорії
Художня література

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ